

MSZMP–MSZP műtárgy-elszámoltatás (1990–1993)

1988–90-ben, a változások éveiben sokszor fölmerült az MSZMP megszűnése, illetve MSZP-vé alakulása (1989. november 21.) előtt is, ám utána többször és egyre sürgetőbben, hogy számoljanak el a pártállamban kapott vagyonukkal. Ezt tervezték az állampárt tagjai,¹ majd az új pártalakulatok, fontos funkcióban lévő politikusok. Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter szerint: a „párt és néhány társadalmi szervezet kezében lévő vagyon állami tulajdon, amelynek a szervezetek nem tulajdonosai, csak kezelői, ezt a kezelői jogot a kormánynak mindenkitől vissza kell venni”.² A parlamenti bizottság³ és az újságírók is forszírozták ugyanezt.⁴ És ugyanilyen igénnyel, hasonló szellemben merült fel a Művelődési Minisztérium Képzőművészeti Osztályán, abból kiindulva, hogy a „Művelődési Minisztérium (és jogelődei) az MSZMP-nek jelentős mennyiségű és összességében nagy értékű műtárgyakat adtak át az elmúlt évtizedekben”. A Németh Miklós-kormány művelődési minisztere, Glatz Ferenc és kulturális államtitkára, Pusztai Ferenc is egyetértett mindezzel, és 1990 januárjában – hosszas előkészület után – az MSZP Gazdasági Hivatalához fordult a minisztérium. „Az MSZMP vagyonfölmérése és elszámolása során, kérem, vegyék számba a Művelődési Minisztériumtól (és jogelődeitől) átvett műalkotásokat. Az átadó Művelődési Minisztérium (és a konkrét átadásokat bonyolító intézményeink: 1981-ig a Műcsarnok, Kiállítási Intézmények; 1982-től a Képző- és Iparművészeti Lektorátus) az átadások óta jelentékenyen megnőtt műértékű, nemzeti gyűjteményekbe, múzeumokba való alkotásokat szeretné visszakapni. Ennek megállapításához mellékelek egy jegyzéket.” A háromszázhat

műtárgyat (festmények, grafikák, szobrok, iparművészeti alkotások) tartalmazó listát a pártközponton kívül elküldték a budapesti, a kerületi és a megyei pártbizottságoknak is. Az MSZP Gazdasági Hivatala – és a többi megszólított – meglepő gyorsasággal, készségesen válaszolt. Ám az MSZP Gazdasági Hivatala kérte „az MSZMP KB részére történő műtárgy-átadások dokumentumainak másolatait, munkánk gyorsítása érdekében”.⁵ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy nem volt a kezelésükben lévő, talán pontosabb így: a náluk lévő műalkotásokról semmiféle kimutásuk, jegyzékük, leltárkönyvük, és azért kérték az átadási dokumentumokat, hogy ki tudjanak indulni valamiből. A hozzáállásuk jóindulatú volt, mivel a Művelődési Minisztérium a kérésével megelőzte az egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról szóló törvény hatályba lépését.⁶ Egy még korábbi igénybejelentés: az MSZMP-archívumhoz való levéltári hozzájárulás szükségességét már 1989 májusában fölvetették független történészek: „Különösen nehéz hozzájutni az MSZMP-archívumához, ami azért lenne fontos, mert az elmúlt negyven év pártállamában az államigazgatási döntéseket is a pártszervek készítették elő, s hozták meg.”⁷

Elég gyorsan kiderült, hogy az átadott háromszázhat műtárgyat a megszólítottak nem tudták azonosítani és visszaszolgáltatni.⁸ A visszakért alkotások között szerepelnek festmények az ismertebb festőktől (ezen kívül csak az alkotó nevét és művei darabszámát jelzem): Barcsay Jenő (1), Berény Róbert (1), Bernáth Aurél (13), Czigány Dezső (1), Czóbel Béla (12), Egry József (2), Fónyi Géza (1), Frank Frigyes (1), Glatz Oszkár (1), Gráber Margit

¹ „Az MSZMP vagyonáról ezúttal írásos elszámolás készül”. K. E.: *A kongresszussal le kell zárunk egy történelmi szakaszt. Interjú BARABÁS Jánossal, az MSZMP KB titkárával* = *Magyar Nemzet*, 1989, 232. sz., 4.

² JAVORNICZKY István: *A békés átmenet kerül veszélybe, ha nem fogadják el a sarkalatos törvényeket. KULCSÁR Kálmán a pártvagyonról, a kormány önállóságáról, az átmentési kísérletekről* = *Magyar Nemzet*, 1989, 242. sz., 7.

³ [NÉVTELEN]: *Éles vita az elszámoltatásról* = *Magyar Hírlap*, 1990, 209. sz., 3.

⁴ TALLÓS Emil: *Számoljon el a népfront a vagyonával* = *Magyar Nemzet*, 1989, 241. sz., 11.

⁵ A Magyar Szocialista Párt Gazdasági Hivatala Pusztai Ferenc államtitkárnak, 1990. január 19. A szerző tulajdonában levő másolat.

⁶ 1990. évi LXXIII. törvény az elmúlt rendszerhez kötődő egyes tár-

sadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról. A törvényt az Országgyűlés 1990. szeptember 10-én fogadta el. A törvény hatálya kiterjedt: Magyar Szocialista Párt, Kommunista Ifjúsági Szövetség, Úttörőszövetség, Társadalmi Egyesülések Szövetsége (a Hazafias Népfront jogutóda), Országos Béketanács, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetsége, Magyar Honvédelmi Szövetség. Az elszámolási kötelezettség: 1949. január 1-től 1990. augusztus 31-ig. A képző- és iparművészeti alkotásoknál „a védett műalkotásokat, egyedi használati tárgyakat azonosításra” alkalmasan kell meghatározni. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000073>.TV

⁷ R. GYURKÓ Rita: *Független történész-műhelyt hoznak létre. Semmisnek kell tekinteni a Nagy Imre-pert* = *Mai Nap*, 1989, 71. sz., 3.

⁸ [NÉVTELEN]: *Háromszázhat nemzeti kincsnek számító műtárgy hol léte ismeretlen* = *Pesti Hírlap*, 1993, 164. sz., 1., 6–7.

A Mai Nap
cikke 1993.
július 6-án
© Arcanum

Teljes képet kér a Munkáspárt

Leakasztott festmények

Fölbecsülhetetlen értékű műalkotások átadásáról állapodott meg a **Magyar Szocialista Párt** és a művelődési tárca. Eszerint a szervezet – mint a **Magyar Szocialista Munkáspárt** jogutódja – visszaadja a magyar államnak a rendszerváltás előtt elődje birtokába került műtárgyakat.

A volt állampárthoz ma (eszmeileg) legközelebb álló csapat, a **Munkáspárt** szóvivője támogatja a megállapodást. **Tóth Miklós** azt is elmondta, hogy sajnós, ők egyetlen értékes festményt vagy szobrot sem őriznek. De arra világosan emlékszik, miként kerültek a régi hatalmasságok dolgozószobáiba a műtárgyak. Úgy mondja,

bevett szokás szerint a frissen kinevezett főnök famulusai elszaladtak valamelyik múzeumba, és átvették a kiválasztott alkotást. **Tóth Miklós** a saját szemével látott **Aczél György** irodájában egy **Derkovits**-képet. De hasonló szinteken akadt még jó néhány remekmű. Úgy véli a szóvivő, hogy egyetlen pártnak sincs joga kisajátítani a köz kincsét. Meggyőződése,

hogy magas hivatalokban ma is ott függnek az igen értékes alkotások némely kényes ízlésű politikus gyönyörködtetésére. Ezen nem kell csodálkozni, hiszen a mai vezetők szívesen átvettek elődeik rossz szokásai-ból. Ezért sorba kell venni a pártokat és hivatalokat, s egytől egyig vissza kell adni a náluk lévő műtárgyakat a köznek. (havas)

(2), Kerényi Jenő (7), Kiss István (5), Kmetty János (1), Kokas Ignác (7), Kurucz D. István (5), Medgyessy Ferenc (2), Miháltz Pál (1), Modok Mária (1), Nagy István (1), Pirk János (1), Schönberger Arnold (1), Somogyi József (4), Szőnyi István (4), Udvardy Erzsébet (6), Vén Emil (3). Grafikusoktól: Ék Sándor (6), Hincz Gyula (7), Feledy Gyula (3), Gross Arnold (1), Czinke Ferenc (3), Raszler Károly (4), Kondor Lajos (5), Kőhegyi Gyula (2), Makrisz Zizi (2), Varga Nándor Lajos (2) stb. Jelentős az iparművészeti anyag is: Arday Ildikó, Benkő Ilona, Bod Éva, Bódy Irén, Kiss Roóz Ilona, Majoros Hédi, Muharos Lajos, Németh Éva, Szabó Erzsébet, Thury Levente stb.

A műtárgyak visszakérése, a pontos lista elkészítése a Művelődési Minisztérium Képzőművészeti Osztályán 1957-től vezetett, minden műtárgy beszerzését, a legfontosabb azonosítási adatait és a történetét, sorsát rögzítő kartonokra épült. A visszaszolgáltatni kért műveknek már az azonosítása nagy, megoldhatatlan feladatot jelentett az MSZMP Gazdasági Hivatalának. Ennek okai között nemcsak a művek nyilvántartási hiányát – vagy hiányosságait – kell föltételezni, hanem azt is, hogy külföldi pártvendégeknek bőségesen ajándékoztak műtárgyakat, és az is szokásban volt, hogy egyes alkalmakon (születésnap, nyugdíjazás) a vezetőknek is ajándékoztak. Ezen esetekben művészi díszkerámiákkal ugyanúgy számolhatunk, mint ismert festőművészek jelentős munkáival és kislasztikákkal.

Vajon milyen forrásokból jutottak műtárgyak az MSZMP-hez (és más társadalmi szervezetekhez)? Elsősorban a Művelődési Minisztériumtól (és elődeitől) könyvjóváírással, múzeumoktól letétbe és saját vásárlásaikból. S még egy kontingenssel számolni kell: alkotóművészek személyes ajándékai pártvezetőknek. Mindezekon kívül a Magyar Köztársaság Művészeti Alapja 1980-ban ugyancsak könyvjóváírással az MSZMP KB-nak, kerületi és megyei pártbizottságoknak, valamint a KISZ KB-nak és a BM 3/8 alapszervezetének összesen kétszázhuszonkilenc festményt és harminc kislasztikát adott át 2 369 900 forint beszerzési értékben.⁹ A beszerzési (nyilvántartási) árként föltüntetett összeg a műtárgy akár több évvel vagy évtizeddel korábbi vásárlási árát jelentette. A műtárgy-elszámoltatás során készülő összesítések ezt az értéket rögzítették egészen az utolsó fázisig, a független szakértő értékbésléséig. Ugyanis az 1990-től 1993. július 5-ig tartó elszámoltatási időszak során mindig a beszerzési árból indultak ki. De a műtárgyárak a szocializmus ide-

jén meglehetősen nyomottak voltak ahhoz képest, ahogyan az 1990-től meginduló magán-műkereskedelemben dinamikus és ütemesen emelkedni kezdtek. A folyamatot lezáró független szakértői véleményben, a műtárgyak becsült értékösszegében már megjelent a magán-műkereskedelmi évek árképzési tapasztalata.

A műtárgy-elszámoltatás jogosultságának volt egy kérdéses pontja, az pedig a könyvjóváírással történő átadás jelentése, amely végleges vagy csak kezelői tulajdonosváltást jelent. Ez akkor a jogászoknak okozott rövid ideig fejtörést, ám a társadalom részéről is komoly igény mutatkozott az elszámoltatásra, és ez a felhajtóerő segítette az elszámoltatás melletti döntést.

Az 1990. januári igénybejelentés után a sajtó is gyorsan ismertette a tényállást. Bán András művészettörténész a visszakérés egyik figyelembe vett jogi alapját idézi a Ptk. 582. §-ának 3. bekezdése szerint: „Az ajándékozó visszakövetelheti az ajándék helyébe lépett értékét [...] ha az a feltevés, amelyre figyelemmel az ajándékot adta, utóbb véglegesen meghiúsult.” E kérdéskörben Bán – többek között – megkérdezte az MSZMP gazdasági hivatalvezető-helyettesét és Bereczky Lóránd művészettörténészt, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatóját, aki az 1970-es években az MSZMP kulturális alosztályának volt a munkatársa. Bereczky azt nyilatkozta, hogy ő „a párt ajándéktárába nézelődőként” került. „Iparművészeti alkotásokat lehetett ott látni, emlékszem aztán Kurucz D. István jó pár képére, Kovács Margit kerámiáira, Vasas Károly, Kiss István szobraira. Az ajándékozásnak párton belül is voltak divathullámai. Aztán láttam ott Szőnyit is.”¹⁰ A zebegényi Szőnyi István Emlékmúzeum igazgatója rögvést kérte Pusztai államtitkárt, hogy „az MSZMP vagyonából felszabaduló Szőnyi festmények a zebegényi Szőnyi István Emlékmúzeumba kerülhessenek”.¹¹ Kádár Márta oknyomozó újságíróként megtekintette a Művelődési Minisztériumnak a visszakérést alátámasztó, 1957-től vezetett kartonjait, és idéz belőlük. „Az 1957-es vásárlás dokumentumaiból jegyeztem fel, hogy akkor egész sor műtárgyat kapott a miskolci Herman Ottó Múzeum, a Népművelési Intézet, az MSZMP VII. kerületi bizottsága, a Szolnok és a Bács megyei tanács, a debreceni tudományegyetem. 1988-ban a Belügyminisztérium 723 ezer, a Szegedi József Attila Tudományegyetem 205 ezer, a gyulai városi könyvtár 206 ezer, az Egészségügyi Minisztérium 298 ezer, a szófiai Magyar Intézet 480 ezer, a szegedi Orvostudományi Egyetem 310 ezer, egy II. kerületi általános iskola

⁹ Dr. NEDECZKY Gyöngyvér osztályvezető levele a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Képzőművészeti Főosztályának, 1990. június 22. A szerző tulajdonában levő másolat.

¹⁰ BÁN András: *A párt műkincsei. Elszámolás képzőművészeti alkotásokról* = *Magyar Nemzet*, 1990, 47. sz., 8.

¹¹ KLEMMNÉ NÉMETH Zsuzsa igazgató levele dr. Pusztai Ferenc művelődési minisztériumi államtitkárnak, 1990. március 14. A szerző tulajdonában levő másolat.

193 ezer, az MSZMP KB 449 ezer, a budapesti Műszaki Egyetem 43 ezer forint értékű műtárgyat kapott. [...] 1989-ben az állami vásárlásokból összesen 1 millió 593 ezer forint értékben kaptak: Hámán Kató középiskola kollégiuma, Honvédelmi Minisztérium, József Attila Tudományegyetem, SOS Gyermekfaló, Tokaj város tanácsa, a Pozsonyi Magyar Intézet.”¹² Az írás így rámutat arra, hogy az állami vásárlásokat mely intézményi körben helyezték el.

Az 1990-es évben fölgyorsultak az események. Az állampártból megalakult (1989. november 21.) Magyar Szocialista Párt költözött a Köztársaság téri épületbe, mivel át kellett adni a székházát a képviselőháznak. 1990. május 23-án megalakult az Antall-kormány, a Művelődési Minisztériumból Művelődési és Köznevelési lett, az elszámoltatást szervező osztályból Képzőművészeti Főosztály. A volt szocialista örökség fölszámolásában, az állami vagyontárgyak új tulajdonosokhoz juttatásában kulcsszereplő volt az Állami Vagyongyűjtő. Az MSZP igyekezett elszámolni az MSZMP örökségével, a pártvagyonnal, ám azt csak a harmadik változatában fogadta el az Állami Számvevőszék. A vagyonszámláról kiadott rövid nyilatkozatban említik a műtárgyakat is: „A védett műalkotások, nagyobb értékű festmények, használati tárgyak – ide sorolhatók Kádár János ajándékai is – ezentúl a Legújabbkori Történelmi Múzeum gyűjteményét gazdagítják.”¹⁴ A nyilatkozatban foglaltak nem fedik a valóságot, ugyanis védett műalkotások nem, legföljebb múzeumoktól kölcsönzött képek voltak náluk, s a megnevezett gyűjteménybe mégsem kerültek alkotások, Kádár János ajándékai sem. Azért sem, mert a Legújabbkori Történelmi Múzeum 1966-tól Munkásmozgalmi Múzeumként működött, és 1990-ben, a rendszerváltáskor beolvadt a Magyar Nemzeti Múzeumba. Néhány múzeumi műtárgy azonban valóban volt náluk, és a végső elszámoláskor ezek visszakérültek az intézményekbe.

De mi történt az 1990. januári kérés óta a műtárgyakkal az MSZP-ben? Az utódpartot maximálisan lefoglalták az akkori politikai mozgások, a költözködés és az új berendezkedés. Ezért jobbra időhúzással próbálták elodáztatni a végső választ. A képszámlást kérők számára egyszerűbb s gyorsabb lett volna még a költözködés előtt megoldani az ügyet, ám erre semmiféle hajlandóságot nem

mutattak. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium Képzőművészeti Főosztályának a vezetője (aki az egész akciót kezdeményezte) kénytelen volt az MSZP Gazdasági Hivatalához fordulni: újra elküldte a háromszázhatos listát, átvételielismervény-másolatot a Grósz Károlynak 1988. XII. 19-én juttatott festményekről, nyilvántartási számmal és a beszerzési árakkal: 16-5264 Mednyánszky László: *Havas fák*, 6820; 16-5266 *Tájkép*, 5020; 16-5145 Fényes Adolf: *Tavaszi a Budai hegyekben*, 5500; 16-5414 Tornyai János: *Alföld télen*, 3190. Továbbá azt is jelezte, hogy ugyanazon összesítéseket, kérésükre, az Állami Vagyongyűjtőnek is megküldte, s nyomtatékkal kéri, hogy „közel egy év után szíveskedjenek megnyugtatóan rendezni a műtárgyak ügyét”.¹⁵

Az MSZP vezetése végül belátta, hogy egyetlen lehetséges és megnyugtató megoldást az hozhat számukra műtárgyügyben, ha szakemberekkel fölméretik az állományt mindhárom ingatlanukban (MSZP-székház – Köztársaság tér, Centrál Hotel, egykori MSZMP-üdülő – Leányfalu). A munka során a szakértők minden műtárgyat kézbe vettek, mivel gyakran csak a képek hátoldalára ragasztott cédulák vagy fölírárok segítettek a szerző megállapításában. Jegyzékben rögzítették a művek azonosításához szükséges és nélkülözhetetlen adatokat.

Az előbbieken említett három helyszínen őrzött (falakon, szobákban-termekben, irodákban, illetve raktárban) műtárgyakban különféle együttesek különíthetők el. Jelentős értéket képviselt Sorg Antal magángyűjteménye. Az építési vállalkozó választékos ízléssel és hozzáértéssel építette föl az iparművészeti kollekcióját. Díszkerámiák mellett kilencvenkilenc darabos ónegyüttesében (valószínűleg nagyobb számú lehetett, ezekből is ajándékoztak új „tulajdonosai”) megtalálhatók voltak a XVIII. század közepétől kezdődően létrejött német, osztrák, cseh és magyar tálak, palackok, kannák. Villájában az igényes berendezési tárgyak (faragott bútorok, kandalló, csillárok, márkás szőnyegek) mellett huszonnyolc festményt is rögzítettek (Csók István, Fenyő A. Endre, Molnár C. Pál, Scheiber Hugó, Skuteczky Döme egy-egy festménye, Jándi Dávid két pasztellje stb.). Sorg Antal 1945-ben elhagyta Magyarországot, villáját a Magyar Dolgozók Pártja, majd az MSZMP használta.¹⁶ A műveknek ez a rétege bizonyosan magángyűjteményi eredetű, mert a föl-

¹² KÁDÁR Márta: *Csáki szalmája? Bujkáló műalkotások = Hír-Világ Magazin*, 1990, 1. sz., 18–19.

¹³ Megalakulása, 1990 márciusa óta az Állami Vagyongyűjtő százhatvan privatizációs ügygel foglalkozott. [NÉVTELEN]: *Egybillió 829 milliárdos vagyon új gazdára vár. Nagy az érdeklődés a magyarországi privatizáció iránt = Magyar Nemzet*, 1990, 246. sz., 3.

¹⁴ „2352 ingatlant adtak át az államnak. [...] 364 épület maradt az MSZP használatában”. [NÉVTELEN]: *Elszámolt a pártvagyon az MSZP = Népszabadság*, 1990, 246. sz., 1.

¹⁵ A Művelődési és Köznevelési Minisztérium Képzőművészeti Főosztályának levele az MSZP Gazdasági Hivatalának, 1990. november 26. A szerző tulajdonában levő másolat.

¹⁶ BÉLI SZABÓ László: *A védett ház titkai. Évi hatmillióba került az MSZMP vendégházának működtetése Leányfalu = Igazság*, 1990. szeptember 13., 3.

rátus) átadott művek (százhuszonöt plusz harmincnégy alkotás). Ezt a műcsoportot adták vissza legelőször, még 1991. december 31-e előtt. (Melléklet 2.) Ez a műtárgy-elszámoltatási folyamatban két szempontból is fontos előrelépés volt. Az egyik, talán legfontosabb, a privatizáció általánossá válása, a másik pedig az MSZMP vagyona érvényben lévő elidegenítési határozat. A privatizációra – köztük a műtárgyakra is – jó példa Fabók Gyula festőművésze. A *Síkok és formák* című, 1975-ös tűzzománc képét tizenötezer forintért 1978-ban megvette a Művelődési Minisztérium milliós, begyűjtéses vásárláson, majd értesítették a festőt, hogy az alkotást kihelyezték az MSZMP Pest Megyei Bizottságára. 1992-ben egy kollégája a tűzzománcot fölfedezte egy magángalériában, ötvenezer forintos áron. Fabók is elment megnézni a képet, és a magángalériás elmondta: „Amikor a pártbizottság helyiségeit folszámolták..., engem hívtak ki, hogy értékeljem föl a képzőművészeti alkotásokat. [...] Nem sokra becsülték az egészet, mindenki inkább a bútorokra, hasznosabb berendezési tárgyakra bukkolt. Különválogattuk a képeket és szobrokat azzal, hogy majd visszajövök és elszállítatom őket. Mire visszamentem, a fele eltűnt. Persze, az amolyan jobb tárgyak, mint Kovács Margit kerámiai s ehhez hasonló. A Lenin-szobrokhoz senki sem nyúlt.”¹⁷ Ilyen és hasonló esetek akkoriban az egész országban történtek, történhetek. S nemcsak a pártvagyonnal – vagy talán pontosabb így: nemcsak az állampárt által használtakkal történhetett ilyen módon a privatizáció, hanem a többi társadalmi szervezettel is. Ezért tűnt úgy sokaknak akkoriban, s talán nem is jogtalanul, hogy Csáky szalmájaként bántak sok esetben a vagyonukkal, az államtól vagy egyes intézményeitől átadottakkal is.

Az MSZMP-nek az MSZP által átvett vagyonával egy kicsit más volt a helyzet. Ezt a vagyont zárolták, elidegenítési határozat volt rá érvényben. S még egy nagyon fontos tény jelentősen belejátszott: a műtárgyak védelmének hiánya. Ugyanis az MSZMP „saját számviteli rendje szerint állóeszköznek számított minden olyan berendezési és felszerelési tárgy, amelynek értéke meghaladta a kétezer forintot”. (Az állami összességhez ötvenezer forint fölött volt.) Eszerint az MSZMP gyakorlatában átminősíthették állóeszközből fogyóeszközzé a műalkotásokat.¹⁸ Ezzel a módszerrel a selejtezés, az eltűnt, nem talált műveket lehetett törölni, s ezt különösebb problémázás nélkül meg is tehették.

A Művelődés és Köznevelési Minisztérium előkészítette a föltárt művek listáit, ám hivatalos átadás-átvételt, az elszámolás lezárására csak 1993. július 5-én került sor. (Lásd: Függelék, Megállapodás.) Ugyanis ennek a végrehajtása előtt még szükséges volt az egész iratanyagot véleményezésre megküldeni a „Magyar Nemzeti Galéria szakfelügyeleti feladatokkal megbízott művészettörténeseinek”, akik a munkát elvégezve azt írták: „Az átadott műtárgyak jegyzékeit összevetve a visszakapottakéval, tetemes eltérést kellett konstatálnunk: az átadott javak egy része, úgy tűnik, elkallódott. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy a tulajdonátadás után az új birtokló szabadon rendelkezvén javai fölött, azokat ajándékozás stb. célokra is használta. Másik magyarázata pedig, hogy a leltározási szabályok bizonyos periódusokban megengedték akár e tárgyak »selejtezését is«... [...] Az MSZP a megkerült műveket az átadottakkal egyenértékű kollektívává tette.” Végül megjegyzik még: „darabszámban nem sikerült azonos mértékű munkát visszakapni – értékben igen”, s javasolták, hogy „a visszakapott műtárgyak közül” válogathassanak az „országos gyűjtőkörű, képzőművészeti profilú múzeumok”.¹⁹ Hátra volt még az anyag független szakértővel történő fölértékelése. A munkával Fekete György helyettes államtitkár 1993. május 18-án Kissné dr. Sinkó Katalin igazságügyi szakértőt bízta meg, aki a *Szakértői véleményében* azt írta: „Az MSZP által visszaadott tárgyak köre csak részben fedi az eredetileg átadott művek körét. Az értékelésnél figyelembe kellett venni az átadás eredeti időpontjában lévő árviszonyokat, illetve azok eltérő jelenbeni alakulását, valamint az időközben megváltozott közizlést. [...] A háború előtt készült művek esetében arra törekedtem, hogy az árakat a jelenlegi valós forgalmi értékeknek megfelelően állapítsam meg, ezért azok analógiáit is, ahol lehet, megadom. Az értékelt műtárgyak áregyenlegét az alábbiak szemléltetik:

I. A Művelődési Minisztériumtól az MSZMP-nek átadott művek (432 db) értéke 1993 évi áron 11.579.000.-

II. Az MSZP raktárában őrzött tárgyak értéke 1993 évi áron (89 db) 14.842.000.-

III. A Műcsarnoknak átadott művek (163 db) 2.268.500.-”²⁰

Kissné dr. Sinkó Katalin művészettörténész gondosan, nagy fokú precizitással elkészített *Szakértői véleményében* meghatározott árak már a magán-műkereskedelem akkori árszintjét tükrözik, és segítségével lehetett a hiányzókat,

¹⁷ FEKETE Judit: *A pártállamnak volt képe hozzá. Mi lesz a sorsuk a szocialista megőrzésre átvett műveknek?* = *Magyar Nemzet*, 1992. 192. sz., 7. Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Dr. BAKÓ Zsuzsa művészettörténész, osztályvezető szakfelügyelő és HORVÁTH György művészettörténész, főigazgató-helyettes, vezető szakfelügyelő levele a Művelődési és Köznevelési Minisztérium

Képzőművészeti Főosztályára, 1993. május 3. A szerző tulajdonában levő másolat.

²⁰ 71 oldal+Függelék a háború előtt készült (MSZP Köztársaság téren tárolt) művekhez, 22 oldal. Budapest, 1993. június 1. A szerző tulajdonában levő másolat.

az átadó által bizonyított, de már az MSZMP-nél meg nem talált műveket hasonló, az MSZMP tulajdonában volt alkotásokkal kiegyenlíteni. A Sorg-gyűjteményt természetesen nem érintette az akció, és az MSZP kérésére a Centrál Hotel enteriőrjeiből sem emeltek ki műalkotásokat. Több személyes, közvetlen tárgyalás, levelezés, telefonbeszélgetés és legfőképpen a listák pontosítása után lehetett kitűzni az elkészült megállapodás sajtótájékoztatóval egybekötött aláírását (1993. július 5., Olof Palme ház, Olof Palme sétány 1.), amelynek jelentős sajtóvisszhangja lett. A másnapi lapokban jelentős híradások jelentek meg, az átadás-átvételi adatok ismertetése mellett a hiányérzetüket is megfogalmazták. Nemcsak érdekes példák kerültek nyilvánosságra, hanem újra, fölerősödve merült föl az igény hasonló műtárgyfölmérésekre. Tóth Miklós, a Munkáspárt szóvivője „a saját szemével látott Aczél György irodájában egy Derkovits-képet”, majd hozzáteszi: „sorba kell venni a pártokat és hivatalokat, s egytől egyig vissza kell adni a náluk lévő műtárgyakat a köznek”.²¹ Kálmán Attila államtitkár idézi az *Új Magyarország* a sajtótájékoztatóról: az MSZMP-nek átadott műtárgyak „mindvégig állami tulajdonban maradtak. [...] Az eltűntek listáján szereplő 306 kép helyett (melynek értéke hozzávetőleg 11,5 millió forint) az MSZP 76 darab alkotással kárpótolta az államot, melyek megközelítőleg 14,8 millió forintot érnek”.²² Ugyancsak Kálmán Attilától a *Népszava* kiemelte: „hasonló lépésre sem a volt KISZ, sem a volt hazafias népfront részéről nem került sor, pedig [...] azokhoz is kerültek alkotások”.²³ Szekeres Imre elmondta a sajtótájékoztatón, hogy az „MSZP 1989. október 7-től leltárba vette az MSZMP intézményeiben, hivatalaiban rejtőző képeket, azóta egyetlen kép sem tűnt el”. Viszont azt is megjegyezte, hogy „egy volt pártállami tisztviselő sem jelentkezett, hogy visszaadjon ajándékba kapott, ügyesen megszerzett nemzeti műkincseket”. Ahogy a témával foglalkozó írások zömében, itt is fölmerült: „Grósz Károly irodájában lógott [...] az a Fényes Adolf-kép is, amelynek nyoma veszett”.²⁴ A Művelődési Minisztérium leírókartonja (sorszám: 017072) szerint 1988. december 19-én az MSZMP Központi Bizottsága Műszaki és Ellátási Egységének átadott négy festményből egyedül a Fényes Adolf-képet nem sikerült megtalálni.

A *Népszabadság* a képelszámoltatás adatait közli,²⁵ a *Pesti Hírlap* pedig tíz nappal később fölhívást tesz közzé: kéri olvasóit, hogy segítsenek megtalálni azt a háromszázhat művet, amelynek a listáját – egyedülként – közli.²⁶ Horváth Magdolna a Szabad Európa Rádiónak készített részletes interjút a megállapodást megkötőkkel és e sorok írójával.²⁷ Részletesen föltárult a műtárgyátadások menete és az elszámoltatás története a legfontosabb adatokkal együtt. Szóba került a Grósz Károlynál eltűnt Fényes Adolf-festmény és az MSZMP ajándékozási gyakorlata. E szerint Kádár János (például a születésnapjaira) és fontos külföldi párt- és állami vezetők megajándékozására Aczél György választotta ki a megfelelő alkotásokat. Jelzik ugyanakkor azt is, hogy tervezik a műtárgyak kiállítását. Összefoglalásképpen azt is közlik, hogy a képelszámoltatási folyamatban „az MSZP jelenlegi vezetői igyekeztek korrekten eljárni”. Még egy évtizeddel később, 2003-ban is született olyan, a felelősöket is kereső írás, amely a műtárgyak történelem befolyásolta, hányatott sorsát elemzi Herczog Mór kollekciójától a Fővárosi Képtár gyűjteményének a Magyar Nemzeti Galériába olvasztásáig és az MSZMP műtárgyhasználatáig.²⁸

Az állampárt 1989-ig használt műtárgyai az átadott, jobbára alkotóktól ajándékba kapott és saját vásárlásaiból származtak. Az MSZMP saját beszerzéseiből föltűnő volt, hogy az egyik központi bizottsági titkár kimagasló menyenyiséget, negyvennyolc festményt vásárolt Szanthoffer Imrétől.

Az ajándékozások egy-egy esetét ismerni lehet. Özvegy Radnai Béláné elmondta, hogy a nagyszerű gyűjteményükben lévő kimagasló jelentőségű Egry József-kollekcióból Aczél György egy alkalommal, Kádár János születésnapjára a legjobbnak gondolt művet vette meg jelentős összegért. Másik példa szerint közvetlen Aczél György kérésére törölték a Tornyai János Múzeum leltárából az 1984-es Vásárhelyi Őszi Tárlaton vásárolt Németh József-művet (*Tiszta forrás*, 1984), amelyet Kádár János Gorbacsovnak vitt ajándékba (Moszkva, 1986. november 12.).

Kádár János ajándékairól 1990. november 15-én így nyilatkozott az MSZP: „Kádár János ajándékai is – ezentúl a Legújabbkori Történeti Múzeum gyűjteményét gazdagítják”.²⁹ Nem így történt, Kádár Jánosné hagyatékaként

²¹ (havas): *Leakasztott festmények* = *Mai Nap*, 1993. július 6., 1.

²² VESZPRÉMI S. Csilla: *Vándorló műtárgyak* = *Új Magyarország*, 1993, 155. sz., 11.

²³ (MTI): *Csak Lenin-kép maradt a szocialistáknál* = *Népszava*, 1993, 155. sz., 4.; B. I.: *Szónyi István ismét a múzeumban. Az MSZP visszaadta a kincseket* = *Pesti Hírlap*, 1993, 155. sz., 4.

²⁴ (devich): *Műkincseket adott vissza az államnak az MSZP* = *Magyar Nemzet*, 1993, 155. sz., 11.

²⁵ [NÉVTELEN]: *MSZMP-műkincsek újra állami kézben* = *Népszabadság*, 1993, 155. sz., 4.

²⁶ *Háromszázhat nemzeti kincsnek számító műtárgy holléte ismeretlen. i. m.* (1993), 1., 6–7. A lista végén a Megállapodást és a Különmegállapodást is közli a lap.

²⁷ HORVÁTH Magdolna: *Gondolatforgató* = *Szabad Európa Rádió*, 1993. július 18.

²⁸ VÉGH ALPÁR Sándor: *A baloldal rajong a festészetért. Ki vitte el Egry, Mednyánszky, Szónyi és a többiek képeit? Ha majd egyszer eljön a leltár ideje* = *Magyar Nemzet*, 2003, 7. sz., 5.

²⁹ (MTI): *Elszámolt a pártvagyonnal az MSZP* = *Népszabadság*, 1990, 246. sz., 1.

Kiállítási részlet,
Műcsarnok,
Magyar Nemzet,
1997.
november 22.
© Arcanum

elárverezték,³⁰ 1993. március 20–21.). A Kádár János Alapítvány katalógusában³¹ közölt kezdő mondat: „Kádár Jánosné Tamáska Mária néhai Kádár János hagyatékában maradt műtárgyakat teljes egészében felajánlotta az államnak, s csupán jelképes ellenértékére tartott igényt, [...] melyből megalapította a Kádár János Alapítványt.” Nem egészen érthető, ha az államnak följajánlotta, és a kapott jelképes összegből alapítványt hozott létre, akkor mindazon műtárgyakat, amelyeket Kádár János az évtizedek alatt külföldön és itthon kapott, mégis hogyan aukcionálhatták? Három festményt azonban kivontak az aukcióra bocsátott hagyatékból: Mednyánszky László *Fafaragó legény* (1918) című képét „Kádár Jánosné elvtársnőnek születésnapjára 1982. április 8. M. Sz. M. P. Központi Bizottságától”; Szőnyi István *Asszonyok a kútnál* című festményét pedig „Kádár János elvtársnak 60. születésnapja alkalmából a Magyar Szocialista Párt Központi Bizottsága, Budapest, 1972. május 26.” és Rippl-Rónai József *Táj házikókkal* (1906) című festményét ugyancsak „Kádár János elvtársnak 65. születésnapja alkalmából M. Sz. M.

P. Központi Bizottságától Budapest, 1977. május 26.”³² Az első kettő a Művelődési és Köznevelési Minisztériumé, a Rippl-Rónai-mű a Magyar Nemzeti Galériáé, leltári száma: 56. 368 T.³³

Kádár Jánosné hagyatékának árverése című katalógus nagyon változatos kollekciót, nyolcszázhatvanhárom tárgyat rögzít, a címe szerint: „Különbéféle dísz- és személyes jellegű, valamint üveg-, kerámia, porcelán és egyéb tárgyak.” Csak néhány tétel: 11 Kovács Margit-kerámia, festmények: 6 Szőnyi István, 2 Egyry József, 1 Rippl-Rónai József, 2 Nagy István, 1 Bernáth Aurél, 1 Derkovits Gyula, 2 Dési Huber István, 2 Kurucz D. István, 1 Udvardy Erzsébet, 3 Beck Judit, köztük ceruzarajz Leninről.³⁴ Nagyon valószínű, hogy egyiket sem vásárolta a Kádár család, tehát kapták, s mindezek ugyancsak az MSZMP ajándékozási szokásaiba és az ajándékot választók ízlésébe is bepillantást engednek.

Nyugdíjazáskor vagy a beosztásból való elkerüléskor a Művelődési Minisztériumban is szokás volt az ajándékozás. Köpeczi Béla távozó miniszterként, 1988-ban, a saját kérésére, a minisztériumi előszobájából egy Czobel Béla-festményt kért s kapott. Az is előfordult, hogy a beosztásától megváltó vezető behívta a feleségét, ők ilyen esetekben jobbra kerámiát választottak. Talán utolsó eset volt, hogy a Köpeczivel együtt távozó helyettes államtitkár előre kiszemelte, kiválasztotta magának az ajándékát, egy 1906 körül festett Rippl-Rónai-képet, a kukoricás korszakát előlegező, nagyszerű szobabelsőt, amit az akkori árszinten egymillió értéknek becsültek. Végül vigaszkerámia ajándékot vitt haza.

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium tulajdonában lévő műveket – köztük az MSZP-től visszaszármazókat – kiállították a Műcsarnokban³⁵ (1997. november 20–22.) a nagyközönség tájékoztatására, és legfőképpen azért, hogy a múzeumok kiválaszthassák maguknak a múzeumi állagukban megőrzésre érdemesnek tartott műveket. Ugyanez a szemléletváltás tapasztalható az állami vásárlások területén is. A Népművelési/Köznevelési/Művelődésiügyi Minisztérium Képzőművészeti Osztálya a vásárolt (kiállításokon, műtermekben, begyűjtéses milliós vásárlásokon) műtárgyakból múzeumoknak és intézményeknek adott át 1957 és 1979 között.³⁶ A vásárlási összegek

³⁰ [NÉVTELEN]: *Megvehető a Kádár-hagyaték* = *Magyar Hírlap*, 1993, 45. sz., 8.; KENESSEI András: *Műgyűjtők: a Kádár-hagyaték 1000 tetele monstre árverésen* = *Pénz Plusz Piac*, 1993. február 26., 2.

³¹ *Kádár Jánosné hagyatékának árverése* 1993. március. Iparművészeti Múzeum. Az árverést vezeti: dr. Virág Judit. Bp., Műgyűjtők Galériája, 1993

³² Az ajándékozás szövegét a három képereten alul, fémlapon rögzítették.

³³ Az MSZMP „tulajdonába” került múzeumi és védett műtárgyak a Kádár-hagyatékban, 7 lap, iratmásolat. A szerző tulajdonában levő másolat.

³⁴ Különösen gyakoriak voltak a pártvezetők irodáiban a Leninről készült munkák. Az 1980-as évek közepén az egyik pártvezető részéről igény merült föl „asztali Lenin”-szoborra. A Kádár-korszak végén a köztéri szobrok sorában is talán Lenin-szobrok voltak a legnagyobb számban.

³⁵ (fekete): *Tárlat negyven év műtárgyvásárlásaiból a Műcsarnokban. Plüss-Lenin és Amerigo Tot* = *Magyar Nemzet*, 1997, 273. sz., 19.

³⁶ TARSOLY Vincéné: *Emlékeztető az állami képzőművészeti, iparművészeti és fotóművészeti alkotások vásárlásának lebonyolításáról*, 1993. XI. 3. A szerző tulajdonában levő másolat.

radikális beszűkülésének következménye lett,³⁷ hogy 1988-tól a Művelődési Minisztérium csak és kizárólag múzeumok gyűjtési profiljába tartozó, az intézmények kérésére vásárolt képzőművészeti alkotásokat,³⁸ és ezzel az állami műtárgyvásárlások területén új időszak kezdődött.

*

Függelék

Megállapodás

A Magyar Szocialista Párt (székhelye: 1981 Budapest, Köztársaság tér 26., a továbbiakban: átdó) és a Magyar Állam képviseletében a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (székhelye: 1055 Budapest, Szalay u. 10–14., a továbbiakban: átvevő) az alábbiakban állapodnak meg:

1. Az átdó a jelen megállapodás aláírásával egy időben átadja átvevőnek az 1. számú mellékletben felsorolt műtárgyakat. Az átvevő a mellékletben megjelölt műtárgyakat átveszi, és azokat a Múcsarnok részére (cím: 1046 Olof Palme sétány 1.) átadja, illetve nyilvántartásába veteti. A mellékletben külön szereplő hét műtárgyat az ott megjelölt múzeumok részére átadja.

2. Az átdó által az átvevő Intézményeinek (Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Múcsarnok) 1990–1991-ben átadott műtárgyak listáját a 2. számú melléklet tartalmazza.

3. Az átvevő által visszaigényelt, de természetben vissza már nem adható műtárgyak (3. számú melléklet) helyett azok ellenében az átdó a 4. számú mellékletben szereplő műtárgyakat adja át átvevő tulajdonába.

4. Az átdó kijelenti, hogy a 4. számú mellékletben szereplő műtárgyak jogszerűen kerültek birtokába, azok fe-

lett kizárólagosan rendelkezik, és szavatolja, hogy azokra más természetes vagy jogi személy nem tart semmiféle igényt.

5. A felek egybehangzóan kijelentik, hogy a megállapodás aláírásával az 1989. október 7-én megszűnt egykori MSZMP birtokába került műalkotások visszaadásának folyamatát befejezettnek tekintik.

6. Az átvevő megvizsgálja a műtárgyak kiállítási lehetőségét.

7. A felek a megállapodás aláírása után közös sajtótájékoztatót tartanak.

Budapest, 1993. július 5.

Szekeres Imre, az átdó képviselője,
a Magyar Szocialista Párt ügyvezető alelnöke

Kálmán Attila, az átvevő képviselője, a Művelődési
és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára

Különmegállapodás

A Magyar Szocialista Párt (a továbbiakban: átdó) és a Magyar Állam képviseletében a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (a továbbiakban: átvevő) által 1993. július 5-én aláírt megállapodáshoz a felek az alábbi kiegészítést fűzik:

Ha a jövőben olyan műtárgy kerül elő, amely állami tulajdonként jutott a volt MSZMP birtokába, annak pótlólagos átadásáról a felek külön állapodnak meg.

Budapest, 1993. július 5.

Szekeres Imre, az átdó képviselője,
a Magyar Szocialista Párt ügyvezető alelnöke

Kálmán Attila, az átvevő képviselője, a Művelődési
és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára

³⁷ HORVÁTH György: *A művészek bevonulása. A képzőművészet politikai irányításának és igazgatásának története 1945–1992*. Bp., Corvina, 2015, 302–311., 330.

³⁸ *Kortárs művészet múzeumi gyűjteményekben 1988–1999*. Szerk. PATAKI Gábor, SÜMEGI György, Bp., Képző- és Iparművészeti Lektorátus, 2001, 12–18., 547–551.